

сходження людини до загальнолюдських цінностей та ідеалів культури, освіта має бути культуротворчою. Це означає, що головним методом її проектування та розвитку має стати культурологічний підхід, який передбачає поворот усіх компонентів освіти до культури і людини як її творця і суб'єкта, що спроможний до саморозвитку.

Прообразом педагогічної культури XXI століття і виступає особистісно орієнтована освіта, в епіцентрі якої – людина, яка пізнає і творить культуру. Це освіта, яка забезпечує особистісно-смысловий розвиток учнів, підтримує індивідуальність, єдиність і неповторність кожної учнівської особистості і, спираючись на її спроможність до самозмін і культурного саморозвитку, допомагає їй самостійно розв'язувати свої життєві проблеми.

Особистісно орієнтована освіта виникла на теоретичному підґрунті гуманістичної педагогічної думки. Ідея орієнтації на інтереси особистості та її вільний саморозвиток належить до числа фундаментальних ідей світової педагогіки. Однак теорія і практика її реалізації на Заході і в Україні істотно відрізняються. Так особистісна спрямованість освіти у країнах Західної Європи має чіткі практичні цілі, пов'язані, здебільшого, із навчальною і професійною орієнтацією учнів. А у вітчизняній освіті вона завжди пов'язувалася із духовно-моральною орієнтацією особистості, наданням учням допомоги в духовному саморозвитку.

Під освітою традиційно розуміють процес та результат опанування людиною певною системою знань, умінь та навичок, а також способами мислення, необхідними для її повноцінного включення в соціальне і культурне життя суспільства та виконання певних професійних функцій. У цьому розумінні справедливим є твердження, що освіта є такою самою системою забезпечення життя як і суспільне виробництво [5].

Типологізуючи підходи до особистісно орієнтованої освіти, І.С. Якиманська виділила три групи освітніх моделей: соціально-педагогічні, предметно-дидактичні, психологічні [14]. Однак аналіз цих моделей, а також подальших їх модифікацій В.В. Серікова, М.І. Алексеева та інших, на нашу думку, не дає підстав для висновку про внутрішню єдність запропонованих моделей. Жодну із них не можна однозначно виокремити і розглядати незалежно від інших, оскільки вони являють собою інтегрований варіант, в якому оригінально зіставляються соціально-педагогічний, предметно-дидактичний і психологічний аспекти. Ця обставина вказує на те, що теорія особистісно орієнтованої освіти розвивається на:

- підставі інтеграції наукових знань про людину та її освіту;
- в ООУ усе пов'язано з усім, а тому виокремити щось одне і розглядати ізольовано від іншого можна лише на високому теоретичному рівні [14].

Підсумовуючи, підкреслимо, що, незважаючи на значну кількість публікацій на зазначену тему, залишаються нез'ясованими чимало проблем як загальнометодичного, так і теоретичного плану.

Література

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания // Избранные психолог. труды: в 2-х т. – Т.1 – М.: Педагогика, 1980. – 232 с.
2. Балл Г. Духовність професіонала і педагогічне сприйняття її становлення (орієнтири психологічного аналізу) // Професійна освіта: педагогіка і психологія: українсько-польський щорічник. – П.-К.- Честохова, 2000. – С. 217-231.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Маслоу А. Самоактуалізація / Психологія личности: тексты. – М.: МГУ, 1982. – С. 108 – 117.
5. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: учебник для студентов педагогических вузов: в 2 кн. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2000.
6. Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб.: Изд-во „Питер”, 2000. – 480 с.
7. Роджерс Карл Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека: Пер. с англ. – М. Прогресс, 1994. – 440 с.
8. Якиманская И.С. Технология личностно – ориентированного обучения в современной школе. – М.: Сентябрь, 2000 – 176 с.

М.М. Стадник

ПІЗНАННЯ У БІБЛІЙНІЙ ТРАДИЦІЇ

Розкрито роль раннього християнства для становлення пізнавального процесу. Показано, що на ранньому етапі християнство „розвивало” елементи наукового пошуку. Основою ранньохристиянського теологічного осмислення Всесвіту виступала така форма ірраціоналізму, як містицизм, який в окремих випадках переплітався із елементами раціоналізму. Подібне мислення давало можливість забезпечити взаємозв'язок непізнаного (трансцендентного) із земним (реальним) буттям.

Осмислити ставлення релігії до науки не можна без переоцінки ролі християнства в становленні процесу пізнання, яке призвело до появи сучасного наукового пошуку. Важливою закономірністю останнього є зміна типів наукової раціональності, або ж ірраціональності, у переломні моменти історії людства, що мала світоглядне значення для розвитку суспільства, культури тощо. А тому зараз виникла потреба вивчення тих історичних особливостей, які наклали відбиток на етнокультурні й національні традиції суспільства.

В усі часи історичного розвитку людство намагалось зрозуміти й пізнати світ та його закономірності розвитку. На ранніх стадіях становлення соціуму

домінантним у пізнанні навколишнього середовища був містицизм. Водночас у цей період активно прокладали собі дорогу інші елементи ірраціонального та раціонального мислення. У багатьох випадках вони перехрещувались і поєднувалися між собою. Виразником такого способу пізнання в переломний момент історії ставало християнство. Акумуляючи біблійну мудрість, воно детермінувало містицизм як одну із форм ірраціонального способу осягнення світу, зберегло та зміцнило традицію попереднього розвитку і вчення філософських і теологічних шкіл античності.

Однією з особливостей змісту старозавітних книг Біблії є розкриття генези процесу ставлення людини до світу, що осмислювалося ірраціональними формами людської думки. Через міфічні образи розкривалося протистояння космічного порядку й безпорядку. Його вираженням було все те, що складало бінарні опозиції. Згідно з книгою Буття це небо і земля, світло і темрява, гармонія і хаос – реалії, що формували часово-просторовий континуум стародавньої людини. До них відносились природні процеси (зима – літо, день – ніч, молодість – старість), соціальні (бідність і багатство), морально-етичні категорії (добро і зло) тощо. Істина, поєднуючи їх, посідала проміжне місце. Тому й у Біблії дерево добра та зла знаходилось посеред саду [Бут. 3:3]. Пізнання „середнього” – істинного – наближало людину до Бога. Водночас осмислення земного добра й зла вважалося гріхом, оскільки порушувало гармонію соціальної, природної єдності, яка знаходилась посередині, але наближала особу до божественного, космічного. Гріхопадінням людини було „знято” космічну гармонійну сутність, пізнанням якої особистість наближалася до неї, а соціальне буття набуло характеру акосми (безпорядку). Осмислення нової реальності призводило до нової гармонізації соціальних відносин, домінантою в яких був перегляд семантичного наповнення категорій добра та зла. Отже, гріхопадіння не тільки спричинило порушення природної космічної рівноваги людини та світу, але й стало закономірним моментом людського поступу.

Але з іншого боку Адам і Єва можуть вважатися прикладом гармонізації світу. Адже вони в містифікованій формі характеризують Землю і Життя [3, 23]. Земля дає життя, а тому з ребра Адама Бог створив Єву. У такий спосіб стародавні предки показали, що земне життя є породженням космічної світобудови та відтворює її закономірності. Їх містифіковане пізнання наближає людину до Бога. Ще в міфах стародавньої Греції зазначається, що люди стали вести осілий спосіб життя, будували „білі будинки серед квітучих садів, оволоділи вогнем і навчилися будувати кораблі”. Саме завдяки здобутим знанням вони стали “подібними до богів” [15, 15].

Аналогічну тождність відтворено в Старому Завіті, у розповіді, як люди перейшли від кочового способу життя до осілого. Останнє передбачало розвиток як тваринництва, так і землеробства, що потребувало важкої праці:

„У тяжкім труді живитимешся з неї (землі) у всі дні життя твого” [Бут. 3:17]. Отже, певна гармонізація людини і світу тісно пов’язана з пізнанням земних процесів, соціальних відносин, яке не можливе без розумової діяльності.

Якщо мудрість виконує регулятивну функцію у відносинах між людьми, то розум – пізнавальну. Остання охоплює осмислення природних і соціальних закономірностей, яке здійснювалось не науковими методами, а шляхом довготривалих спостережень, коли природні закономірності „перекладалися” на суспільні. Цим заперечувалося попереднє земне розуміння мудрості. Так, коли первісно його вираження було орієнтоване на об’єктивне буття – природу, суспільні відносини, то у подальшому – на суб’єктивне, божественне, містичне переживання, яке сприймалося серцем. А тому тільки воно „повторить слова мудрі, уста промовлять чисті знання” [19, 4]. Серце детермінує перетікання зовнішнього у внутрішнє, духовне, людське.

Отже, попереднє розуміння мудрості як „критерію” розмежування добра і зла, справедливості, істини доповнюється елементами теологічного, містичного, внутрішнього, духовного та божественного. Останні через гармонізацію попередньої опозиції добра і зла виражають „істину в серці”, а в „глибині душі” – мудрість [Пс. 50:8].

У Новому Завіті продовжено старозавітну традицію, але домінантою в ній стало Слово. Так, у Євангелії від Івана сказано, що істина знаходить хороший ґрунт у тій людині, яка „слухає слово і розуміє його”, оскільки воно „стало тілом і оселилося між нами” [Ів. 1:14]. Через це „ми увірували й спізнали, що ти Божий Син” [Ів. 6:64]. Наведене судження спирається на усвідомлення переваги віри над розумом у процесі пізнання, в якому, однак, пізнавальна функція серця не применшується. Так, у Євангелії від Луки знаходимо: „Покладіть собі в серці не думати, що відповідати” [Лк. 21:14]. Сентенція „не думати свідчить про потребу в увіруванні, містичному, ірраціональному пізнанні світу. У такій самій формі Ісус вкладає в „уста премудрості” [Лк. 21:15].

Якщо у старозавітній традиції премудрість Бога знаходила своє вираження через мудрість, то в Новому Завіті вона знаходить своє земне проявлення в образі Ісуса Христа – „виправдалась мудрість своїми дітьми” [Мт. 11:19]. Своє земне втілення вона знайшла у формі учення, яке пояснює Ісус: „Моє учення – не моє, а того, хто послав мене” [Ів. 7:16]. Отже, через Ісуса відбулося трансцендентне поєднання знання космічних закономірностей із земними.

У посланнях апостола Павла пізнання Бога реалізується через віру. Якщо на ранньому етапі її функцією є спасіння, то у Першому Посланні до Івана вона вже перемагає світ [1 Ів. 5:4]. У старозавітній традиції пізнання Бога здійснювалось серцем, у Новому Завіті серцем людина вже увірує. Віра виконує таку ж саму функцію, що і пізнання, але детермінантним у ній є

встановлення соціальних істин, які поєднують добро і зло [Рим. 10:1–13]. А тому через пізнання Бога пізнається його невидима й вічна сила творення світу, і нема виправдання мудруванням, де „запаморочилось нерозумне їхнє серце”, оскільки ці мудреці не прославили Бога [Рим. 1:21], через що, „називаючи себе мудрими, вони стали нерозумними” [Рим. 1:22]. Сприймається така мудрість не раціонально, а ірраціонально – вірою [12, 386 – 387]. Її містифіковане осмислення виражає давню символічну спадщину пізнання людиною природного навколишнього світу.

Похідними від лексичної одиниці „віра” є слова „відати” або „знати”, „відун”, „віщун”, „ведучий” (провідна зірка Венера або віфлеємська), „волхви”. Починаючись із літери „в”, вони характеризують момент обдумування навколишнього світу через знання (істину), звідси походять індійські веди, що значить відати або мати священні знання [18]. Наступна літера „є” символізує світло. Саме так стародавні народи розуміли природні знання. Взаємозв’язок знань і світла простежується від часів оволодіння людиною вогнем, який змінив і продовжив спосіб життя людини. Окрім того, літера „є” на мові стародавньої кирилиці означає „єсть”, воно близьке за своїм значенням до слова „сємь”. Загальновідомо, що цифра „7” у всі часи розвитку людства вважалася символом достатку і благодаті, оскільки протягом семи місяців сонячного календаря здійснювався весь цикл сільськогосподарських робіт від сівби до збору врожаю. Відповідно, цифра „6” вважалася найнещасливішою, тобто цифрою злої сили – диявола, сатани. Таке ірраціональне розуміння формувалося через те, що були роки, коли на місяць раніше приходили морози і знищували недозрілий або незібраний урожай.

Стосовно літери „р”, то в етимології утвердилась думка, що вона виражає „клятву Сонцю”, його джерелу, яке постійно відновлюється. Протилежною до слова „клятва” є лексема „прокляття”; вона характеризує його зворотний – негативний момент. Літера „а” символізує цифру 1 або піраміду в теософії і позначає мага, людину посвячену, яка віднаходить діяльну сторону і розумну причину буття [21, 305].

Наведене вище розуміння слова „віра” свідчить про його складність і багатогранність, що виявляється в детермінації на ранніх стадіях розвитку людства містичного осмислення навколишнього світу – В; знання давало людям добро і благодать – Е; пізнання навколишнього світу є обов’язковим, що виражається через клятву вірності істині, якою є Бог – Р; суб’єктом пізнання є людина, яка в центрі своєї активності ставить загальні діалектичні закономірності всього сутнісного буття (Бога) – А. Близький до такого розуміння поняття „віри” і Дж. Коллінз. Так, він вважає, що остання є „мистецтвом дотримуватись тих переконань, з якими розум одного разу уже погодився”. Останнє догматизує певні світоглядні установки, які вироблені в минулому. З іншого

боку, віра, згідно з біблійним ученням, „також означає низку істин, що приймаються християнами” [10]. Отже, символічне осмислення поняття „віри” показує, що у людській практиці вона виникає тоді, коли людина зацікавлена в її предметі, який спричиняє оцінювальну реакцію [5, с. 160]. Якщо та або інша ідея, гіпотеза не викликає в людині активного зацікавлення, то феномен віри буде відсутній. У цьому виявляється одна з відмінностей віри й знання. Знати можна багато, навіть того, що не цікаво людині, що не збуджує емоцій та почуттів. Вірять у те, що близьке для розуму й серця, воно спричиняє активне особистісне ставлення до предметів чи явищ. Саме тут, як стверджує А. Бачинін, „віра забезпечує зникнення протистояння між суб’єктом і об’єктом, протилежності індивідуального духу й абсолютного”. З іншого боку, „віра дозволяє людині всією своєю суттю відчувати власну причетність до світового цілого, створеного Богом” [2, 55 – 56].

Релігійна віра, включена у загальну послідовність зв’язків і природних закономірностей, є трансцендентною формою їх вираження. Вона не підлягає емпіричній перевірці та не може бути включеною у систему людського пізнання та практики. З цього приводу В. Бачинін зазначає, що це галузь апріорної, додослідної аксіоматики, абсолютних смислів, норм і цінностей, їх екзистенційні структури недосяжні для перевірок міркуванням [2, 56]. Така віра підтримується офіційними догмами церкви. Богослови стверджують, що „жодне найбезпомилковіше доведення не може замінити живого переживання, інтуїції віри. Віра не доводить себе, а показує, оскільки „аргументація віри є дечим зовнішнім, від чого вона сама не залежить” [20, 24]. Таким чином захищаються, догматичні основи християнства. Офіційно вважається, коли догмати віровчення релігійній людині видаються зрозумілими, це значить, що їх „замінено” і вони „беруться не в усій їх божественній глибині” [1, 28]. А тому праві Ю. Канигін та В. Кушерець, коли говорять, що „віра завжди вважалась „наповнювачем” того вакууму, який утворюється через брак відповідних знань” [11, 7].

У цілому генеза поняття „віри” у християнстві має тривалу історію. У різних християнських конфесіях до цього часу воно осмислюється по-різному. Наприклад, вчення про віру православної церкви ніде не сформульоване з такою виразністю, як у протестантів і католиків. Як зазначає М. Мінаков, характерним для православ’я є „втілення спрямованості на наявність церковної віри”, як „єдина істина вона може бути отримана від християнських учителів”, і „суб’єктивне переконання мусить одержати предмет віри не із себе, не із свого власного розуму, а ззовні”. У католицькій вірі „втілено вимогу до всезагального визнання певного предмета чи символу віри”, що впливає на „суб’єктивні переконання”. Протестантська віра „постає проти всезагальної спрямованості католицької віри, але тим самим вона встановлює вимогу не суб’єктивного, а групового визнання” [16, 60].

Подібної думки дотримується і Дж. Коллінз. Він зазначає, що в Біблії слово „віра” вживається в одному із двох значень. По-перше, „християнська віра – це сподівання на Бога, що формується із переконання в його надійності” [14, 55]. По-друге, віра „має збірне значення, вона охоплює низку істин, в які вірять християни” [14, 59]. І. Пакер зазначає, що біблійне розуміння зводиться до того, що людство живе вірою, але уявлення щодо її сутності змінюється у міру того, як розкривається одкровення благодаті та істини [18, 234].

Приведений аналіз свідчить про складність становлення пізнавальної діяльності у християнстві.

Література

1. Бальфур А. Д. Основание веры. Философское введение к изучению богословия. – М.: Изд-во Бонч-Бруевича, 1900. – 302 с.
2. Бачинин В. А. Религиозная философия // Малая христианская энциклопедия: В 4 т. – СПб.: Шандал, 2003. – Т. 1. – 360 с.
3. Библийская энциклопедия: Репр. воспр. изд. – М.: „Терра”, 1991. – 904 с.
4. Борунков Ю. Ф. Структура религиозного сознания. – М.: Мысль, 1971. – 176 с.
5. Канигін Ю., Кушерець В. Біблія і сучасна наука – К.: Знання України, 2005. – 226 с.
6. Карсавин Л. П. Религиозно-философские сочинения / Сост. и вступ. ст. С. С. Хорунжего. – М.: Ренессанс, 1992. – 325 с.
7. Климент Александрийский. Строматы. – Ярославль: Тип. Губ. земск. управл., 1882. – 943 с.
8. Мифы древней Греции. – К.: Муза, 1993. – 350 с.
9. Мінаков М. А. Вчення Канта про віру розуму. – К.: Центр практичної філософії, 2001. – 140 с.
10. Павленко П. Ю. Платон і Християнство. – Біла Церква: Мустанг, 2001. – 241 с.
11. Савва, схиигумен. Опыт построения истинного мирозерцания. Жизнеописание. Проповеди. Поучения. Воспоминания духовных чад. – Полтава: Жизнеописание Спасо-Преображенского монастыря Полтавской епархии, 2001. – 927 с.
12. Силуан Афонский. О двух образах познания мира // О вере и науке. – М.: Изд. Московской патриархии, „Центр Благо”, 1998. – С. 22 – 29.
13. Форчун Д. Тайное без вымыслов / Пер с англ. Элфас Леви. – М.: Reffbook, 1994. – 384 с.

ОБ ЭВОЛЮЦИИ ФИЛОСОФСКИХ КОНЦЕПТОВ

Еволюція філософських концептів розглядається в контексті ідей їх онтологічної відносності та існування еволюційних рядів філософських концептів. Обґрунтовуються уявлення про ядерні елементи концептів, про специфічну смислову множинність термінологічного апарату.

В настоящее время концепт можно отнести к ряду когнитивных элементов, привлекающих значительное внимание исследователей. Свообразным „переломом” в отношении к концепту, оценке его роли в философских исследованиях, без сомнения, можно считать работу Ж. Делеза и Ф. Гваттари „Что такое философия?”. Что же касается современных исследований, то среди наиболее интересных публикаций последнего времени, посвященных концепту, можно отметить, к примеру, монографию С. И. Масаловой [5], рассматривающей концепт как „многоуровневое образование”, „форму прототипической категоризации и ее результат”, „регулятив гибкой рациональности” (представление о „гибкой рациональности”, как известно, впервые было введено российским философом В. Н. Порусом, интерпретирующим разработки Ст. Тулмина в области философии науки и решения проблемы рациональности).

Более подробные размышления автора о природе концепта представлены в публикациях [1], [2].

Целью данной работы является фиксирование идей, в контексте которых возможно исследование проблемы эволюции философских концептов.

О субъективной относительности концептов

Субъективную относительность концептов можно рассматривать в качестве одной из идей, в контексте которых целесообразно проведение изучения эволюции философских концептов.

Любой концепт, как это неоднократно отмечалось ([1], [2]), плоть от плоти концептотворящего, философствующего субъекта, его нельзя логически вывести из других рассуждений. Концепт появляется как результат чистого философского творчества, как итог философских интуиций Автора и объединяет в единое целое множество глубоко субъективных смыслов, еще не подверженных специальным процедурам редукции. Потому концепт глубоко *субъектен* и всегда относителен.

И, тем не менее, концепт предполагает существование абсолютной составляющей, которую можно обозначить как *ядерный элемент концепта*.